

INGLIZ VA O'ZBEK MAISHIY DISKURSIDA OTA-FARZAND MUNOSABATLARINING ANTROPOSENTRIK-PRAGMATIK TAHLILI

Xakimov Sarvarbek Abdulxakovich

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti tayanch doktoranti (PhD)

E-mail: sarvarbek.khakimov@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi maishiy diskursda ota-farzand munosabatlarining antropotsentrik va pragmatik xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot zamonaviy tilshunoslikdagi antropotsentrik paradigma asosida olib borilib, unda til inson tafakkuri, ijtimoiy tajribasi va kommunikativ ehtiyojlari bilan bog'liq holda o'rganiladi. Tadqiqot jarayonida diskurs tahlili, qiyosiy va kognitiv metodlardan foydalanildi. Olingan natijalar ota-farzand muloqotida nutq aktlari, implitsit ma'nolar, ijtimoiy rollar va madaniy qadriyatlarining muhim o'rin tutishini ko'rsatdi. Shuningdek, ingliz va o'zbek diskurslari o'rtasidagi farqlar milliy mentalitet va kommunikativ strategiyalar bilan izohlandi. Tadqiqot natijalari diskurs tahlili va pragmatik rivojiga hissa qo'shadi hamda madaniyatlararo kommunikatsiya uchun amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: diskurs, antropotsentrizm, pragmatika, maishiy muloqot, ota-farzand munosabatlari, nutq aktlari

Аннотация. В данной статье проводится сравнительный анализ антропоцентрических и прагматических особенностей родительно-детских отношений в бытовом дискурсе английского и узбекского языков. Исследование основано на антропоцентрической парадигме, рассматривающей язык как отражение мышления, социального опыта и коммуникативных потребностей человека. Используются методы дискурсивного, когнитивного и сравнительного анализа. Результаты показали значимость речевых актов, имплицитных значений и культурных факторов в формировании коммуникации между родителями и детьми. Выявлены сходства и различия, обусловленные национальным менталитетом.

Ключевые слова: дискурс, антропоцентризм, прагматика, бытовое общение, родительно-детские отношения.

KIRISH

Zamonaviy tilshunoslikda antropotsentrik paradigma tilni inson omili bilan uzviy bog'liq holda o'rganishni taqozo etadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, til inson tafakkuri, ijtimoiy tajribasi va kommunikativ ehtiyojlarining mahsuli sifatida qaraladi (Lakoff & Johnson, 1980). O'zbek tilshunosligida ham til va tafakkur o'rtasidagi bog'liqlik masalasi muhim o'rin egallaydi (Mahmudov, 2012).

Diskurs tushunchasi til birliklarini real kommunikativ jarayonda o'rganishga imkon beradi. Diskurs nafaqat matn, balki uning konteksti, ishtirokchilari va ijtimoiy-madaniy omillarni ham qamrab oladi (van Dijk, 2008). O'zbek tilshunosligida diskurs lingvokulturologik va pragmatik jihatdan o'rganilmoqda (Nurmonov, 2010).

Maishiy diskurs, ayniqsa ota-farzand muloqoti, insoniy munosabatlarning muhim ko'rinishi bo'lib, unda ijtimoiy rollar, qadriyatlar va tarbiyaviy strategiyalar aks etadi (Safarov, 2008).

Mazkur tadqiqotning maqsadi – ingliz va o'zbek maishiy diskursida ota-farzand munosabatlarining antropotsentrik-pragmatik xususiyatlarini aniqlash va qiyosiy tahlil qilish.

TADQIQOT METODLARI

Tadqiqotda diskurs tahlili, qiyosiy va kognitiv metodlardan foydalanildi. Diskurs tahlili nutqni real kontekstda o'rganishga imkon beradi (van Dijk, 2008). Qiyosiy metod orqali ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi farqlar aniqlanadi.

Kognitiv yondashuv nutqda aks etuvchi mental modellarning tahliliga asoslanadi (Lakoff & Johnson, 1980). Pragmatik tahlil esa nutq aktlari nazariyasiga asoslanib olib borildi (Searle, 1969; Safarov, 2008).

Tadqiqot materiali sifatida maishiy dialoglar va ota-farzand muloqotidan olingan nutq namunalari tahlil qilindi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari ota-farzand diskursining ko'p qatlamli va murakkab kommunikativ tizim ekanligini ko'rsatdi.

Birinchidan, mazkur diskursda nutq aktlarining ustuvorligi kuzatildi. Ota-onaning nutqida maslahat, ogohlantirish, buyruq va rag'batlantirish aktlari keng qo'llaniladi. Bu esa nutqning tarbiyaviy funksiyasini kuchaytiradi (Searle, 1969; Safarov, 2008). Masalan, o'zbek diskursida "Yaxshi o'qisang, kelajaging porloq bo'ladi" kabi gaplar motivatsion xarakterga ega bo'lsa, ingliz tilida "You should study harder" kabi yumshoq tavsiya shakllari ustunlik qiladi.

Ikkinchidan, ijtimoiy ierarxiya va rol munosabatlari aniq ifodalanadi. O'zbek maishiy diskursida ota-onaning ustun mavqei kuchli bo'lib, bu buyruq va nasihat shakllarida namoyon bo'ladi. Ingliz diskursida esa kommunikativ tenglik va shaxsiy erkinlik tamoyillari ko'proq kuzatiladi (Wierzbicka, 1991; Nurmonov, 2010).

Uchinchidan, implitsit ma'nolar va bilvosita ifoda vositalari keng qo'llanilishi aniqlandi. O'zbek diskursida nasihat ko'pincha bilvosita tarzda beriladi, bu esa muloqotning madaniy xususiyatlari bilan bog'liq (Leech, 1983). Ingliz diskursida esa fikr ko'proq ochiq ifodalanadi.

To'rtinchidan, antropotsentrik jihatdan qaralganda, nutqda shaxsiy tajriba, qadriyatlar va ijtimoiy normalar aks etadi. Ota-onaning nutqi orqali jamiyatning axloqiy me'yorlari farzandga yetkaziladi. Bu esa diskursning ijtimoiylashuvdagi rolini ko'rsatadi (Mahmudov, 2012).

Umuman olganda, natijalar ota-farzand diskursi lingvistikdan tashqari ijtimoiy va madaniy hodisa ekanligini tasdiqlaydi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar antropotsentrik yondashuvning samaradorligini yana bir bor tasdiqlaydi. Til inson faoliyatining mahsuli sifatida diskursda yaqqol namoyon bo'ladi (Lakoff & Johnson, 1980).

Pragmatik jihatdan, ota-farzand muloqoti yuqori darajadagi ta'sirchanlikka ega bo'lib, unda nutq aktlari orqali ijtimoiylashuv jarayoni amalga oshadi (Searle, 1969). Ayniqsa, implitsit ma'nolar muloqot samaradorligini oshiradi (Leech, 1983).

Qiyosiy tahlil natijalari o'zbek diskursida kollektivistik qadriyatlar, ingliz diskursida esa individualistik qarashlar ustun ekanligini ko'rsatdi (Wierzbicka, 1991). Bu farqlar madaniyat bilan chambarchas bog'liq (Safarov, 2008).

Shuningdek, ota-farzand diskursi orqali jamiyatning axloqiy va ijtimoiy normalari uzatilishi aniqlanib, uning tarbiyaviy ahamiyati yuqori ekanligi tasdiqlandi.

Adabiyotlar ro'yhati:

1. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*.
2. Leech, G. (1983). *Principles of Pragmatics*.
3. Mahmudov, N. (2012). *Til va tafakkur*. Toshkent.
4. Nurmonov, A. (2010). *O'zbek tilshunosligi nazariyasi*. Toshkent.
5. Safarov, Sh. (2008). *Pragmalingvistika*. Toshkent.
6. Searle, J. (1969). *Speech Acts*.
7. van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and Context*.
8. Wierzbicka, A. (1991). *Cross-Cultural Pragmatics*.